ko‘rinishlaridan to hozirgi holatga kelguniga qadar ko‘plab qiyinchiliklar va katta bosqichlar bosib o‘tildi. Torli-kamonli cholg‘ular tarixida O‘rta Osiyo mamlakatlarining ham o‘ziga xos o‘rni bo‘lishiga qaramay skripkaning vatani sifatida Yevropa mamlakatlari tan olindi. Yevropaning mohir cholg‘u ustalari tomonidan skripkaning yanada yangi, yanada qulay ko‘rinishlari kashf qilindi. Tovush hosil qilishning o‘ziga xos uslublari yaratildi, ko‘plab mohir kompozitorlar tomonidan skripka cholg‘usi uchun dunyo tan olgan asarlar yaratildi, jahonning virtuoz skripkachilari tomonidan bu asarlar ijro qilindi. Milliy cholg‘u sozimiz hisoblangan g‘ijjak ham O‘rta Osiyo mohir ustalari tomonidan takomillashtirib kelindi. Hozirgi kunda har ikkala cholg‘u sozi birdek ahamiyatli bo‘lsa-da, ular alohida alohida so‘z ekani, kelib chiqish jihatidan skripka qadimiyroq, g‘ijjak esa yosh navqiron ekanini ta’kidlash o‘rinlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. –Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti. 2005. 11-tom. – B. 231.
2. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. –Toshkent. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti. 2004. 7-tom. – B. 672.
3. Qambarov A.A., Ro‘zmatzoda Q. Milliy musiqa va ma’naviy kamolot. Guliston jurnali. № 2. 1996. –B. 32
4. Matyoqubov O. Maqomat. –Toshkent: Musiqa nashriyoti. 2004. – B. 44.
5. Qambarov A.A., Mannopov S., Najmetdinova M.M. O‘zbek san’ati tarixi. Farg‘ona nashriyoti. 2021. – B. 60.
6. Xayrullayev M.M. Forobiy va uning falsafiy risolalari. O‘zbekiston fanlar akademiyasi nashriyoti. – Toshkent: 1963. – B. 175.

REZYUME. Ushbu maqolada o‘zbek xalq cholg‘u sozi hisoblangan g‘ijjak hamda Yevropa klassik cholg‘usi hisoblangan skripka asbobi o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqli tomonlar, ularning kelib chiqishi, ijro imkoniyatlari va ovoz o‘zgarishlari ilmiy faktlar yordamida yoritiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье на основе научных фактов будут освещены сходства и различия между гиджака который является узбекским национальным инструментом и скрипки которая является европейским классическим музыкальным инструментом.

SUMMARY. In this article, based on scientific sources, the similarities and differences between Gijjak which is Uzbek national musical instrument and Violin which is European classical instrument will be covered.

VOKAL SAN’ATI TARIXI, TURLARI VA ZAMONAVIY TARAQQIYOTI

Nurnazar Qallibekov Pirnazarovich – *dotsent*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: vokal san’ati, musiqa san’ati, janrlar, vokal tarixi, zamonaviy vokal.
Ключевые слова: вокальное искусство, музыкальное искусство, жанры, история вокала, современный вокал.
Key words: vocal art, musical art, genres, vocal history, modern vocal.

Vokal san’ati inson ovozining eng yuksak darajada san’atga aylanishi bo‘lib, uning tarixi uzoq asrlarga borib taqaladi. Insoniyat tarixida vokal san’ati dastlab diniy va marosimiy an’analar bilan bog‘liq holda rivojlangan. Qadimgi sivilizatsiyalar, xususan, Misr, Yunoniston va Rim imperiyalarida vokal ijrochilik turli diniy va marosimiy tadbirlarda asosiy ifoda vositasi sifatida qo‘llanilgan. O‘rta asrlarga kelib esa, vokal san’ati cherkov musiqasi va diniy qo‘shiqlar orqali yanada rivojlanib, gregorian xorlari kabi murakkab shakllarni yaratdi.

Uyg‘onish davrida esa vokal san’ati yangi bosqichga ko‘tarilib, opera janri shakllandi va rivojlandi. Barokko va klassik davrlarda vokal ijrochiligi texnik jihatdan yanada rivojlanib, murakkab bezaklarga ega bo‘lgan asarlar yaratildi. XIX asrda romantizm ta’siri ostida vokal san’ati yanada hissiy va dramatik ifodaga ega bo‘ldi. XX asr va undan keyingi davrlarda esa vokal san’ati turli janrlar, jumladan, jazz, blues, pop, rock va elektron musiqa bilan uyg‘unlashib, global musiqiy maydonda keng tarqaldi.

Ushbu maqolada vokal san’atining tarixi, uning asosiy turlari va zamonaviy taraqqiyoti haqida batafsil so‘z yuritiladi.

Vokal san’atining tarixiga to‘qtaladigan bo‘lsak vokal san’ati insoniyatning eng qadimiy san’at turlaridan biri hisoblanadi. U dastlab diniy marosimlar va an’anaviy qo‘shiqlar orqali rivojlangan. Qadimgi Misr, Yunoniston va Rimda vokal san’ati turli diniy va marosimiy tadbirlarda keng qo‘llanilgan. Misrda ibodat marosimlarida ruhoniylar maxsus diniy qo‘shiqlarni ijro etgan bo‘lsa, Yunonistonda teatr san’ati rivoji bilan bog‘liq holda xorlarda qo‘llanilgan. Rim imperiyasida esa vokal san’ati harbiy yurishlar, davlat tadbirlari va jamoaviy marosimlarda muhim o‘rin egallagan.

O‘rta asrlarda cherkov musiqasi san’atning markaziga aylandi va gregorian qo‘shiqlari kabi murakkab shakllar vujudga keldi. Ushbu davrda monastirlar va diniy markazlar vokal san’atining rivojida muhim rol o‘ynadi. Diniy qo‘shiqlar cherkov marosimlarining ajralmas qismiga aylandi va notaga yozish tizimi rivojlana boshladi.

Uyg‘onish davrida esa vokal san’ati yangi bosqichga ko‘tarilib, opera janri shakllandi va rivojlandi. Kompozitorlar inson ovozining ifoda imkoniyatlarini kengaytirish bilan shug‘ullana boshladilar. Ushbu davrda ko‘plab yangi vokal uslublar paydo bo‘lib, opera ariyalari va ansambllar rivojlandi. Uyg‘onish davrining yetuk bastakorlari inson ovozining tabiiy go‘zalligini namoyon etishga intilib, vokal texnikasini yangi bosqichga olib chiqdilar.

Barokko davrida vokal san’ati yanada murakkab bezaklar va texnik jihatdan rivojlangan asarlar bilan boyidi. Ushbu davr vokal musiqasining virtuozlik jihatdan eng yuqori cho‘qqilaridan biri bo‘lib, koloraturalar va murakkab melizmatik ijrochilik shakllari keng qo‘llanila boshlandi. Bu davrda mashhur vokal ijrochilari, jumladan, Farinelli kabi kastrat xonandalar katta shuhrat qozonib, vokal san’atining rivojiga ulkan hissa qo‘shdilar. Shuningdek, bu davrda vokal texnikasining yanada mukammallashishiga xizmat qiluvchi usullar ishlab chiqilib, vokal ijrochiligi o‘zining klassik tamoyillariga ega bo‘ldi.

Klassik davr vokal san’ati Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven va Joseph Haydn kabi bastakorlar tomonidan rivojlantirildi. Ushbu davr vokal ijrochiligi aniq tuzilish va klassik uslubga asoslangan bo‘lib, operalar va oratoriyalar keng ommalashdi. Romantizm davrida esa vokal san’ati yanada emotsional tus oldi va operalarda dramatik syujetlar keng qo‘llanildi. Giuseppe Verdi va Richard Wagner kabi bastakorlar o‘z asarlarida vokal ijrochiligini yanada mukammallashtirib, dramatik operalarga asos solishdi. XX asrda vokal san’ati turli yo‘nalishlarda rivojlanib, jazz, blues, pop, rock va boshqa janrlar paydo bo‘ldi. Bugungi kunda vokal san’ati global miqyosda rivojlanib, yangi texnologiyalar bilan uyg‘unlashmoqda. Raqamli tovush qayd etish, ovoz effektlari va avtomatlashtirilgan tovush tahlili kabi zamonaviy texnologiyalar vokal ijrochiligiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Vokal san’atining asosiy turlari:

Vokal san’ati turli shakllarga ega bo‘lib, uning eng asosiy turlari quyidagilardir:

1. Akademik vokal – Operalar, kantatalar, oratoriyalar kabi janrlarda qo‘llaniladi. Ushbu yo‘nalish tenor, soprano, bariton, bass kabi tovush diapazonlariga asoslangan.
2. An’anaviy va xalq qo‘shiqchiligi – Turli xalqlarning milliy ohanglari va an’analarini aks ettiruvchi janr bo‘lib, xalq qo‘shiqlari va epik dostonlar bilan bog‘liq.
3. Estrada va pop vokal – Zamonaviy musiqa janrlari, jumladan pop, rok, jazz va R&B yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi.
4. Xor vokal – Xor jamoalari tomonidan ijro etiladigan turli janrlar, jumladan cherkov musiqasi, xalq xorlari va zamonaviy ansambllarni o‘z ichiga oladi.
5. Jazz va improvizatsion vokal – Jazz musiqasida keng qo‘llaniladi va improvizatsiya asosida ijro qilinadi.

Zamonaviy vokal san’atining rivojlanishi bugungi kunda vokal san’ati texnologiyalar bilan uyg‘unlashib, yangi uslublar va janrlarni o‘z ichiga olmoqda. Elektron musiqaning rivojlanishi, ovozni qayta ishlash texnologiyalari va global musiqiy maydon vokal ijrochiligiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy tovush texnologiyalari, jumladan, avtomatlashtirilgan ovoz filtrlash tizimlari, sun’iy intellekt yordamida ovoz analiz qilish usullari vokal ijrochiligida yangicha yondashuvlarni keltirib chiqarmoqda. Bundan tashqari, xalqaro musobaqalar, teleko‘rsatuvlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali vokal san’ati keng auditoriyaga yetib bormoqda. Ayniqsa, YouTube, Instagram va TikTok kabi platformalar yosh ijrochilar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Ushbu platformalar nafaqat ijrochilik san’atini rivojlantirishga, balki yangi iste’dodlarning kashf etilishiga ham xizmat qilmoqda. Vokal san’ati endilikda nafaqat an’anaviy sahnalarda, balki virtual konsertlar, onlayn darslar va raqamli musiqiy loyihalar orqali ham rivojlanmoqda.

Shuningdek, bugungi kunda vokal san’atining o‘qitish usullari ham rivojlanmoqda.

Zamonaviy texnologiyalar vokal ijrochiligini o‘rganish jarayonini yanada osonlashtirmoqda. Internet orqali masofaviy darslar, virtual ovoz mashqlari, sun’iy intellekt yordamida ovoz tahlili kabi innovatsion usullar keng joriy qilinmoqda. Xususan, zamonaviy ovoz dasturlari xonandalar uchun individual mashqlarni shakllantirishga, ularning ovoz diapazonini aniqlashga va ijrochilik texnikasini yaxshilashga yordam bermoqda. Bundan tashqari, vokal pedagogikasida raqamli vositalardan foydalanish, o‘quvchilarning qobiliyatini tahlil qilish va ularga mos metodik yondashuvni aniqlash imkoniyatini oshirmoqda. Ushbu texnologik taraqqiyot vokal san’atining yanada ommabop bo‘lishiga hissa qo‘shmoqda va yangi avlod ijrochilari uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkunki vokal san’ati insonning eng tabiiy va qudratli ifoda vositalaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi madaniyat va texnologiyaning o‘zaro ta’siri natijasida davom etmoqda. U insoniyatning tarixiy merosiga asoslangan holda, turli davr va madaniyatlarda o‘ziga xos shakl va mazmunga ega bo‘lib kelgan. Vokal ijrochiligi inson hissiyotlarini chuqur ifodalashga, madaniy an’analarni saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Akademik vokaldan tortib zamonaviy estrada musiqasigacha bo‘lgan keng qamrovli yo‘nalishlar vokal san’atining kelajagi yorqin ekanini ko‘rsatadi. Bugungi kunda vokal san’ati texnologiyalar bilan uyg‘unlashib, yangi uslublar va ifoda imkoniyatlarini kengaytirish imkonini bermoqda. Shuningdek, ushbu san’at turini o‘rganish va rivojlantirish musiqa madaniyatining yuksalishiga xizmat qilib, yangi iste’dodlarni kashf etishga imkon yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov A. (2010). O‘zbek musiqasi va vokal ijrochiligi. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti.
2. Xudoyberganov B. (2015). Musiqa nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. Smith J. (2008). The Art of Singing: A Historical Perspective. New York: Oxford University Press.
4. Brown T. (2012). Vocal Techniques and Performance. London: Cambridge University Press.
5. Mahmudov R. (2018). An’anaviy O‘zbek Xonandaligi. Samarqand: Sharq nashriyoti.
6. Wilson P. (2020). Modern Vocal Training and Its Impact on Performance. Los Angeles: MusicWorld Publications.
7. Safarov D. (2021). Musiqa pedagogikasi va vokal san’ati. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

REZYUME. Ushbu maqolada vokal san'atining bugungi kungacha bo‘lgan tarixi va ahamiyati haqida so‘z boradi. Vokal san’ati janrlari haqida to‘liq ma’umot berilgan.

РЕЗЮМЕ. В этой статье рассказывается об истории и значении вокального искусства на сегодняшний день. Дается исчерпывающая информация о жанрах вокального искусства.

SUMMARY. In this article, we will talk about the history and significance of the art of vocal in its advanced stages today. Full coverage of genres of Vocal art is given.

DRAMATIK ASARLARNING SAHNALASHTIRILISHIDA AKTYOR SHAXSIYATI VA NAMOYISH ETISH SAN’ATINING O‘ZIGA XOSLIKLARI

Qudaybergenov Alibek Amandiq o‘g‘li – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: san’at, spektakl, aktyor, teatr, rol, ijod, rejissor
Ключевые слова: искусство, спектакль, актёр, театр, роль, творчество, режиссёр
Key words: art, spectacle, actor, theater, role, creativity, director

San’at bu – go‘zallik, san’at bu – ta’lim, san’at bu – tarbiya demak. Aktyor esa tarbiyalovchi hisoblanadi. Tarbiyachi deganda, ko‘z oldimizga eng birinchi qo‘limizga qalam tutqazgan, bizga yozish-u o‘qishni o‘rgatgan ziyoli muallim, ustoz, pedagog keladi. Aktyor tarbiyalovchi bo‘lsa, bunga loyiq bo‘lish uchun nima qilishimiz kerak? Aktyorlik mahorati kasbi adabiyot va musiqaga yaqinligi sabab juda ko‘p kitob o‘qishni taqozo etadi. Obrazni yaratish uchun, biror monologni ijro etish va biror asardan ariya kuylash uchun dramaturgik asarni o‘qishimiz shart. Asarning mazmun-mohiyati, izchil dinamikasi, voqealar rivoji, davr ruhiyati